

Михаило Петра Вукас

СУДБИНА ИСТИНЕ

1991.

Академска мисао
Београд, 2016. године

Проф. др Михаило Петра Вукас

СУДБИНА ИСТИНЕ
1991.

Рецензенти
Антоније Исаковић
Миодраг Игњатовић
Марко Лопушина
Миљурко Вукадиновић

Издавач
АКАДЕМСКА МИСАО
Београд

Дизајн корице
Зорица Марковић, академски сликар

Штампа
Академска мисао, Београд

Тираж
300 примерака

ИСБН 978-86-7466-601-2

ИСБН 978-86-7466-603-6 (комплет)

РЕЦЕНЗИЈА, АНТОНИЈЕ ИСАКОВИЋ

У рату и киша није мирнодопска, сунце добија многа значења и ненадане употребе, неки тамни хлад бива запамћен за цео живот, криво дрво на пропланку - постало је одредница судбине.

Нагло се здере покорица - искаче жива рана на човеку - војнику, човеку-цивилу, одмах се говори да је тежа, што није јасно. Жива рана на дрвету, кући, на целом селу -и ту је одмах умлаћен збег, деце, беба - издржи рат, којој се икони молити!? То месо рата врело, ледено, једнако клизи по победнику и пораженом. Мука и напор који непрекидно изненађују - где су границе људске издржљивости; та се такмичарска лествица у сваком новом рату навише подиже. Поткожно скривен, унутрашњи јек рата - налази се у овој књизи. Остали сте испод грома, контузовани, оглувели, није вас спалио - наишла је срећна околност, неки завијутак - настављате ратовање.

Све је то на многоструки начин видео и написао у својој књизи *Судбина истине* доктор Михаило Вукас.

У рат је ушао мушки и чисте свести, не би ли помогао пониженим и национално обесправљеним Србима који су окривљени за све мирнодопске и ратне злочине почињене на Балкану. Михаило Вукас се није уплашио озакоњеног понашања моћника света, у чијим невидљивим таблицама стоји: прво излучити сатанизованог, па онда „сви против једног“.

У рат је ушао опоменут од предака - од тринаест породица Вукас једини од мушких је остао Михаило - остали су отишли под усташки нож (углавном муслимански) и у јаме.

У рат је отишао са пуноим свешћу о том чину, нетремице, одважно, као већ породично и професионално остварен (доктор медицинских наука) и стављајући на маргину своју успешну лекарску каријеру у Шведској.

Свуда је журба, нема да се стане и књига је написана брзим, захукталим језиком. Но увек је немилосрдно тачна, прецизна као хирушки рез.

Књига је вишеструко потребна, брише сваки заборав, преко ње сазнајемо наметнути рат - постајемо умнији.

Она није само хроника пређеног пута, нити преживљеног времена - већ је драгоценост искуство, извлачи нас из бесмисла - осмислила је погибију, жртву у рату, па нас чини стаменијим.

За нас и за покољења која долазе забележено је понашање врха Југословенске армије; у многоме откључава време које нам одједном постаје разумљивије.

„Једног по једног нас убијају у примирју,“

„Ко то овако командије и теби и нама команданте? Ко се то нашим животима овако игра?“

„Или ћемо завршити шта смо започели као људи, као мушкарци, или да се враћамо. Домаће послове да гледамо.“

„Што нас назад стално враћате? Докле ћемо освојено без потребе напуштати, па поново освајати, па опет напуштати?“

„Другови, људи, виша команда тако...“

Не дају му да заврши.

„Доведи онда њих. Нека нам они објасне ово необјашњиво...“

„Можда суд? Суд народни. Ми смо ратници.“

Вукас је тачно уочио, забележио заблуду, неспоразум између два народа, две стране.

Тако је, како је. А у који логор непријатељска војска а ми смо заробљеници. А у који ћете нас логор?“

Српски војник одговара:

„Ој, ој! Јади нас не видели. Какви непријатељи. У нас логора нема. Улазите у овај аутобус, јадни не били. Воднице спроведи аутобус до града па у хотел.“

Књига Михаила Вукаса је добра књижевност. Реченица је скоковита, изломљена, без сувишних наноса, сурово кратка -ратничка реченица, пробија се као куршум.

Нема нигде непотребне приче, она је заврљачена проко брда и долова.

Дијалог сведен, а остао је пун као око, много казује, зрачи из себе. Стално искри, читаоче буди вешт и похватај све искре у њему.

У тексту код Михаила Вукаса често се опружи реченица као пословица или као досетка, закључивање из непотрошеног искуства.

„Неретко ти је комшија од брата вољенији.“

„зашто младост старост не сачека?“

Од 120 децибела - модерна музика.

„Ко нам је овако вешто потури. Да деца за гусле слух изгубе.“

Ратни наивко

„Униформа сува, чиста тек испеглана. Без знојавих флека.!

Доктор Вукас

„Благосиљао сам кројаче што сашише униформу са толико ценова.“

Вукас је много пута сам, лично покретна амбуланта, у једном су цепу седативи, у другом јод, алкохол, у трећем шприцеви, у четвртом ампуле, у петом први завој, у шестом скалпели - да не ређам даље.

Доктор тражи други одговара:

„Нема то.“

„Нема.“

„Ни то нема.“

Доктор јекну: *„уби ме нема.“*

На памет долази Бранко Миљковић *„Уби ме прејака реч.“*

У језику се непрекидно таремо, ослањамо један на другог, обнављамо, сазнајемо се.

У књизи код доктора Вукаса и оваква одредница постоји за народ.

„Народ никада не треба да враћа. Народу се само даје, само-жртвује - само да се сећа. То мора.“

Михаило Вукас је буквално трчао кроз живот. Многа је срца спасао, требало би да мисли и о свом. Признао је: *„Ја сам децу преко телефона васпитавао.“*

Добили смо вредну и значајну књигу. Без ње би смо били сиромашнији, слабији - с њом смо утемељенији, сигурнији. Књига показује истину последњег рата којег су Срби водили.

Јули 1994.

Антоније Исаковић

РЕЦЕНЗИЈА, МИОДРАГ ИГЊАТОВИЋ

СВЕДОЧЕЊЕ О ЈОШ „ВРЕЛОМ“ ЖИВОТУ

Михаило Петра Вукас: Судбина истине, I и II део

Хронограм ове повести озаначава још – како би наш савременик-романописац Владимир Кецмановић рекао („Топ је био врео“) – године (по Његошевом) кад су се „исклала браћа међу собом“: 1991. и надаље... Хроничар је сведок и то „из прве руке“ који, примарне специјалности „општи хирург – субспецијалиста торакалне и кардиоваскуларне и плућне хирургије, својој аутобиографији и то у фронтворском куративном амбијенту с’ правом може и мора да дода још једну „субспецијалност р а т н и х и р у р г. Доктор, како иначе наратор – доктор и саучесник себе позиционира у овој повести, иначе и поприлично и литерарно образован, а, још више, литератури и склон, прихватио се „пера“ не да толико себе покаже и од заборавља отргне, колико да – каже – јер је „морао и ове редове на папир да „стави“... „део истине да обелодани“. Јер, вели „Притискало ме оно што ми је увек и свуда било и остало тако тешко. Мени лекару и... човеку!“ Следе онда, уз много других и ове латинске мудрости: *Se ipsum vincere pulcherrimares est* (да је најдивније победити – себе!) и *Nostreet ipsum* (прво „да упознаш себе самог“). А романескни хронотроп је – цитирамо Доктора – „балкански прокључали казан“.

Много се „мастила“ просипало у аналима како, како би „браћа Хрвати“ рекли „судионици“ уметнички савладавају – да, баш „савладавају“ емоционална искушења када „пресну још“ историју транспонују у литерарне и, уопште уметничке, узусе. Познато је да правно – историска легистива не допушта, бар не док су „топови још врући“, а ране незацељене, да се по њима „чепрка“, па ни оцене и судови „на трајно“ доносе. Тај цензус је, рецимо, такође некако емпиријски утврђен и за уметност. Штавише, велики Томас Ман („Tonio Kreger“)

препоручује – подсећа, у ствари, да се „најслабије пише кад је грађа још свежа“ и да је потребно сачекати и писати тек онда „када се с њом може чак и поигравати“. Још умнији Аристотел (Поетика или „О драмској поезији“ мисли у неколико другачије и, као сведоке и катализаторе за историјске визуре, уместо „јунака“ препоручује „човека по средини“ који се, вели, не истиче ни врлином ни богатством и који је нама најсличнији“! И многи великани „пера“ (Толстој нпр.) су га итекако послушали. Бородинска битка, на пример, била би јадно сиромашна без хероима „малог човека“, капетана Тушина, а „филозофија времена“ „Рата и Мира“ без мудраца - мужика Платона Каратајева! Неће и није наш „доца“, силом „ратни хирург Михаило“ „пером“ Толстоја (или њему сличног великана) исписати громадну повест о „*прокључалом балканском казану*“, или ће, нема сумње, оставити као спомен живу и животну грађу, па и колективно памћење, како би имењак му Михаило Лалић о „злом прољећу“ крвавог национализма и биготизма верске нетолеранције.

Зашто је вредело поћи од „бар неке“ запажљиве реперне тачке кад је ова разграната повест у питању? Управо зато што ју је исписао, и то из „умног срца“, један сведок, и саучесник и сведок, а онда и резонер у староманескном смислу („староста“) времена које се још, као та топовска цев „дими“ и још је преврућа за хладноглавско – по савету Мановом – резонување. Циљ литературе као – по Аристотелу „ствари и стинити је и озбиљније и од историографије“ – јесте да изазове карастичност (истовремено, дакле, емпатично, али и као ослобођење од „море“ доживљеног). Ова докторова повест је тај циљ и те како домашила: она ће, надајмо се бар, да „охлади“ вреле топове и поврати наду у људскост. Ову повест писао је *т р е з в е н и* човек, интелектуалац, па, и ако је „и од оца и од мајке Србин“, одолевао је у свему и по свему искушењима да буде једноставан, а и „загрижен“ као ратник. И једна и друга страна су, уопсталом, овде приказане и као жртве, али и као виновници. А и онај „трећи“ (заправо –

они „трећи“, нажалост увек кувари у „балканском кипећем лонцу“!). Лепота и посебна магија читљивости, у овој повести су „слатко“ моделиран начин приповедања које није ни дневничко, и ако је Доктор стално и склон и вешт, па је потка ове хронике, и ако сабијена у маловременски оквир, веома, и „шаролика“ и с темпом који само „списатељи“ вешти „занату“ умеју да одрже...

Кажу да је велика вцрлина великог Јована Скерлића била баш у том да уме да на сажетом препричавању садржаја дела изгради, мањевише (уз понеко, дабоме, огрешење) акциолошки још „држеће“ судове и о естетским вредностима приказивања дела. Ми се посебно „лепимо“ на поетичност у хронологијском ткању. Јер, то је та магија која – има права Аристотел - чак и верније и од историографије одсликава ЧОВЕКОВ, не ЈУНАКОВ ЖИВОТ. Наравно, најцеловитија и личност и као књижевни „лик“ овде је, наравно „Доктор“, „Доца“ (уз сва тепања за пријатељско - кућну употребу). Али, да је Михаило мајстор, то показују (и доказују) ликови из хроничаревог „skicен/blockа“. Од његових „класића“ из Академије и СОШ-а, Мића возача, људи „у униформи“, Мајора, Капетана, чак Генерала, Водника итд.) па до Вука с’ планине који поста, и то те 1992. млађани Николетина Бурсаћ који батериском лампом приземљи тобож „хуманитарни“ хеликоптер „забринутих“ за „Оне“, србоимрсце - пун најмодернијег оружја... Мајсторски је наш „Доца“ овде, и то усред пакленог балканског „казана“, уградио и пасажне приче. Са интимним ореолом (супруга, живот у Шведској, црногорском приморју, међу „класићима“ и сл.). Ваља, „правде ради“, додати и врлину да човека с природом споји наш Доктор! Предивни описи у функцији одсликавања душевних стања као да контрастирају сумору касаба, срушених минарета, разорених огњишта, ускоделница где између зидова и стена смрт као притајена звер вреба... А онда – Море! Па ретки тренуци опуштања, песма, чак спонтано изливање не мале ерудиције јер – ако они који имају само „школу живота и природе“ имају свој свет,

„овдје“, како би они рекли, недоба је довело и људе који и из других, док филозофских ракурса и видети, а и за трајније памћење очувати то време. Време зла и нељудске стварности.

Да ли би због непоштовања временске дистанце овог „Доцу“ писца осудио велики Томас? Мислимо да не би. Јер, лакше је можда пустити имагинацији на вољу да реконструише, па и исконструише негдашњи живот и историји врати и данашњег „човека по средини“ који је – има, као и у много чему другом Аристотел и градитељ, али и најпозданији сведок историје. Можда је лакше било Гаталици да напише, истини за вољу бравурозан „Велики рат“ него доктору Михаилу да себе чак и ослободи „Вијетнамског синдрома“,! Али, наш „Доца“ је итекако успео, на срећу користећи „личну хронику“, да се по Мановом савету ипак одвоји, не само у односу на тематику и „грађу“ (Никол Хартман иначе с и ж е тумачи као и д е ј у у коришћењу – претварању „грађе“ у уметничку творевину!), већ да и штурости приповедања догађајности. Доктор Михаило створио је лакочитљиву, а „крцату“ лепим (чак и страшним!) причама – хронику о времену, и, што је још значајније љ у д и м а како би Драган Недељковић рекао пишући о „Тихом Дону“, захваћени матицама страшне кржаве историје! Тиме је, наш Доца, и то на не малом хроно-тропском плану, створио дело које ће – и треба – да траје. И као истина, и као опомена. И као пажње вредан литерални учинак који, следећи баш Аристотелов упут, ваља да очовекочечи и персонализује једно мутно и сулудо време и то у времену пролома, не само у нас, већ нажалост и у читавом свету, себичног анимализма! Јер, док читамо Докторове приче, дароване и из срца и из насушне потребе да ЧОВЕК УЧЕСНИК СВЕДОЧИ О ВРЕМЕНУ АЛИ И О ЉУДИМА ТОГ ВРЕМЕНА, ми се морамо присетити, некако и оснивача српске новије историографије, Вука Караџића и почетка његове „Особите грађе за историју Карађорђина времена“ где Вук дословце запис: да

је управо са „многијем историјским личностима“ и сам војевао, путовао, патње и ретке радости делио, и сл.

Могућно је да ће кад „вакат“ дође, а пре свега настану људи с добрим намерама и умне слободе и већег књижевног дара, о крвавом крају 20. века и балканском кара-казану настати и јача (уметнички бар) дела. Али, доктору Михаилу на част то што замени ушушкану благодет Шведске за главоломне гудуре где се светови и громови ва-зда ломе (Црна Гора, Хрватска, Босна и Херцеговина), а онда и за аутентично сведочење јер наш Михаило није само ни писац ни сведок који прича причу. Његова умност, животна резонанца, интелект, а додали бисмо без зазора и урођена склоност да литерарише и тако озбиљне историске изазове, односно да „очовечи“ историју, па и да лепоту супротстави, у свему и свачему (природи, људским судбинама, антагонизмима и биготности) што, нажалост многокад, кида хумани лик цивилизације, завређују препоруку да ова повест дође у много руку, а пре свега – срца и визије хуманизма!

Фебруар 2016.

Др. Миодраг Д. Игњатовић, књижевник
(Дописни члан Српске Академије образовања)

Писмо читаоцу

Да ове редове у књизи срочим није било тешко. Да их на папир ставим било је теже. Најтеже да их из мене источим. Једино што ме је одржало поред комјутера је била потреба да Теби пренесем сву радост, сву бол и напасе сву преживљену патњу. Моју личну. Мојих другова, сабораца, мог народа. Напасе нејачи над којом се зло иживљавало а добро није стигло да их бар крилом додирне.

Ако сам ти нанео бол - опрости. Не замери. Твоје присуство је бар мало расплинулио црнило што ми се у рату накупи. Нећу те молити за опроштај што сам ове редове исписао. Што сам ти их понудио. Нећу јер нисам могао, нисам смео да оставим неисказану нашу, српску, истину. Истину виђену, доживљену у задњем рату. Не о задњем рату. То је задатак историчара. Истину исплетену у задњем рату је морао да исприча лекар. Био је сведок истине онда. Сведок је судбине истине данас.

Велики део ове српске трагедије се могао пренети и шапатам. Чуо би се као да је и гласно изговорен. Чули би га и актери иза сцене. Чули би га јер је истина јача и од најбучније канонаде топова. Јача и од урлика крвника и вриска жртве. Ипак сам изабрао написану поруку јер се и прошаптане речи лако забораве. Написане остају за историју.

Нека и тебе Бог чува и срећа прати.

Михаило

Текст завршен и из мојих руку предат издавачу пред Божић године 2015.

Христос се роди.

Ваистину се роди.

Професор, др. сци. мед. Михаило Вукас, својеручно.

Михаило Петра Вукас

СУДБИНА ИСТИНЕ

1991.

ПОСВЕТА

Прве редове поклањам старешинама и борцима са којима сам делио добро и зло у једном делу заједничког живота. И Мићи, пријатељу и другу, саборцу без оружја, мом возачу санитетске Ладе. Нека му ово буде признање од мене, јер га је вишеструко заслужио.

Целу књигу, уместо букета цвећа, дарујем жени која је од мене већи патриота, која се за боје заставе свога народа и пре мене и борила и изборила, која је четири дивна детета на свет донела, која се за њих, за мене, за нашу малу и за велику српску породицу, целог живота жртвовала - мојој супрузи Мирјани.

*... Познајем те по кораку,
по кораку и мераку,
и лепоти што не пролази...*

Молитва

Боже на небесима, Подари мир царству твојему на земљи као што је и на небу, Нека буде воља твоја и сачувај нас од нечастивих што по земљи харају, Не доводи нас у искушенија да се због њих међусобно крвимо, Нек ово буде задњи рат, Услиши реч - задњи, задњи а не последњи. Од мене у залог, у завештање остављам ову књигу а Ти је благослови јер је у њој забележена истина онаква како је лекар из пакла рата изнео.

Пролог или ода вољеној...

Кажу да победници пишу историју. А шта ако нема победника? Ако су сви изгубили? Губитак скупо платили? Многе, многе породице у црно завили? Породице свих народа и вера у СФРЈ. У земљи мога детињства, моје младости. У земљи у којој нисам знао о својим школским друговима ништа више од тога да ли је добар у фудбалу или рукомету, паше ли за наш осмерац и да његова мајка прави боље палачинке од моје мајке јер филује са смоквама што их донесе летос из Далмације, да су Словенке на радној акцији увек биле мис насеља... У земљи у којој сам могао да заноћим где ме ноћ сустигла, да замолим чашу хладне воде из бунара, а домаћин позове у кућу, испред мене стави мезе, бокал вина и бокал бунарске воде, а деци донесу чашу млека. Успут упита чији сам, одакле сам. Успут кад смо се кучнули са чашом пуном беванде ли, шприцера ли? На одласку опомене да возим полако са том „боранијом“ на задњем седишту...

Велика земља беше. Пуна свега што је Бог у цепу за ово место под сунцем чувао. А ми смо били задовољни са оним што имамо. Учили, радили и - певали. *Певали земљи у којој смо се родили. Певали уз тробојку.*

„Од Вардара па до Триглава од Ђердана па до Јадрана свуд се чује песма ...“

А онда... онда - пуче пушка. Очеви заратили. На крају веле - сви победници. Наравно, не они што су живот изгубили. А моја деца? А наша деца? Очеви победници, а она? Сва су до једног губитници.

Неко мора да исприча виђено и доживљено и у овом (нашем) последњем рату.

Да остане записано.

Да се може поново подсетити.

Да освежи наше тако кратко памћење.

Прекратко за свет и векове.

Само је неколико деценија могло да мине између два пакла рата,
хорора, погрома.

Некад ни толико.

Никад толико дуго да довољно свадби прославимо.

Да децу крстимо.

Да нам стасају па да они својој деци свадбу уприличе.

Да деда унучад на колону цупка а бака своју причу прича - *бака да, бака да.*

Да бар две генерације за редом дочекамо и по реду на онај свет
отпратимо.

Зашто мајко, зашто оче?

Зашто знани и незнани?

Пишем а срце ми сузу у оку измамило.

Тако би радо да са старим пријатељима запевам:

*„Свани зоро па да мајку пробудим,
и да драгој беле груди загрлим,“*

Није за шалу кад се међу својима нађеш а ране затиште...

Истини је најближа прича преживелих очевидаца. А ближи догађајима није нико могао да буде од мене и Миће, мог возача санитарске „ладе“. Судбина и професија нам нису доделиле место у гледалишту, већ сасвим напред. Међу актерима што су историју писали. Што су се у историју, у предање, у народну песму записали. А они, баш они су на растанку безброј пута поновили - *ово се не сме заборавити.*

„Напиши докторе и о лепом, и о ружном, успешном и неуспешном. Да се на добром учи, да се грешке не понављају.“

Да, да. Било је у овом рату од свега понешто.

Доброг и веселог - премало.

Лошег и тужног - и на претек.

Понекад, по нечему, и нас смо двојица имали умешане прсте. Данас смо рачуне свели. Рекао бих - на срећу. На срећу пре свега за рањенике које смо прихватили и примарно обрађивали, сто до три стотине метара од места рањавања.

Код нас је важило неписано правило да лекар по својој процени и у договору са оперативним старешином организује санитарско збрињавање и по дубини и по ширини. Повремено смо добијали допуне у свим кадровима, али и помагали другима ако је ситуација то захтевала.

Није било несугласица, споразума јер је успостављена сарадња на колегијалном и другарском нивоу. Све уз максимално професионални однос према послу. Зато нас није ни изненадило да нисмо изгубили ни једног рањеника, нити смо имали озбиљнијих инвалидитета.

Наше искуство говори у прилог непосредне сарадње лекара са оперативном командом од момента планирања до завршетка акције. Субординација у смислу командовања санитаром преко официра у позадини би, верујем, значила губитак и у времену и у квалитету. Посебно у непосредном контакту са носиоцима дејстава - старешинама и људством, што је, такође, било од огромног значаја. Кад борци виде да се „*њихов санитар*“ припрема са њима заједно осећају се много сигурније, понашају много хладнокрвније, трезвеније

Не једном смо уочи акције чули питања:

„Докторе, кога шаљеш са нама? Где ћеш ти да будеш?“

Да тај психолошки моменат игра важну улогу уочила је врло брзо и команда сектора и подржала наш начин рада. За то смо им били и остали захвални.

За мене, лекара, који је са својим тимом, покривао целокупни простор и људство у сектору „Југ“, било је много лакше извршавати задатке у ходу, али и у време затишја, јер сам у њиховим очима био „*њихов*“ доктор исто толико колико и добро им знан комшија. Па још хирург „*извана*“.

Узвратио сам им једним малим, али за све борце јако важним неписаним правилом. Одређивао сам увек и „*допунске*“ болничаре да буду при руци четним, формацијски већ одређеном „*санитетлији*“. Избор је увек био на почетку познат. Најчешће нисам ни морао да кажем ко ће на прву линију. Одлучивало је која је чета у акцији, па јој се придруживао болничар њима најближи - комшија, породични пријатељ, кум, крвни сродник са једним или више бораца.

Требало је само стати па гледати како су га дочекивали. Било је ту и грљења и незаобилазног братског љубљења - три пута у образ. Лако препознатљив знак да је избор био добар су биле веселе досетке. Све је, наравно, пропраћено сочним псовкама.

Али, знало се, у акцији поговора нема. Род је род, али његова реч је била светиња. Једнако као и најближег старешине. А знали су и да се накочопере ако виде да неко, на пример, није припремио први завој.

Били су то дивни момци. Млади али зрели. Поштовали су све што су од мене научили, а учио сам их свакодневно нечем новом. И тренирао. Осмех сам крио да не виде, кад су сами међусобно понављали технику завијања, извлачења рањеника. Није било за шалу кад се међу својима нађеш, а рана затишти. Па да ти кум ...

За крај, одкуда чак десетак саморањавања, петнаестак акутних психоза, десетак дубоких депресија? Озбиљне, тешке трауме за све борце у свакој ратној јединици?

Одговор јасан. Лоша, скоро никаква психолошка, ментална припрема и старешина и бораца. Велики пропуст у обуци. Ако сам икада осетио потребу за колегом друге специјалности онда је то било за психијатром. Многе су се личне трагедије могле избећи.

Овај недостатак смо покушали надокнадити обиласком људства свуда где су били распоређени. Оно нас је наградило оним што је, ваљда, једино лепо у рату - дубоком људском захвалношћу и спонтаним поверењем. Стекли смо стотине искрених пријатеља. Доживотно.

Све ово што сам написао је због њих. Уосталом, то сам им једне ноћи, кад нам је свима било тешко, и обећао.

Михаило Петра Вукас

СУДБИНА ИСТИНЕ

1992.

Академска мисао
Београд, 2016. године

Проф. др Михаило Петра Вукас

СУДБИНА ИСТИНЕ
1992.

Рецензенти
Душан Стојковић
Видак Масловарић

Издавач
АКАДЕМСКА МИСАО
Београд

Дизајн корице
Зорица Марковић, академски сликар

Штампа
Академска мисао, Београд

Тираж
300 примерака

ИСБН 978-86-7466-602-9

ИСБН 978-86-7466-603-6 (комплет)

РЕЦЕНЗИЈА, ДУШАН СТОЈКОВИЋ

КАО СЛИКА ДУШЕ

Пред нама је прозни двотомник *Судбина истине* Михаила Вукаса, српског лекара из Шведске, добровољца у сукобима који су вођени на просторима бивше Југославије. Први део романа „покрива“ 1991, а други наредну годину. Наслов романа је индикативан. Истина је добила човечју ауру и наговештено је да ће у роману бити приказана њена судбина. Српски народ представљен је као један једини човек који је све што има подредио слободи која му омогућава да буде човек у правом, и једином правом, смислу те речи.

Књига почиње молитвом. Потом, следи „Пролог или ода вољеној...“. Прве његове реченице су:

„Кажу да победници пишу историју.

А шта ако нема победника?

Ако су сви изгубили? “

Оно што је било угрожено, и што је побеђено несумњиво, била је људскост. Но, у роману је реч о томе како се она мора, и по цену живота, чувати и сачувати јер, ако се то не збуде, онда нема ни смисла живети и преживети страхоте којима смо изложени. Сваки рат је полагање испита из човечности. Ко на том испиту падне, пао је заувек. Из људског се рода добровољно исписао. Поправног полагања нема.

У прологу се наводе и следеће реченице (три питања и одговор пишчев на њих):

А моја деца?

А наша деца?

Очеви победници а она?

Сва су до једног губитници. “

На први поглед изгледа како се наговештава песимистичко сагледавање стања ствари, али није тако. Губитницима нас је учинило само то што смо изгубили земљу у којој смо се одомаћили, која је испуњавала наша срца, али, када нам је рат био наметнут, ако смо – а јесмо, и лекарски „одред“ који предводи писац овог романа прави је доказ за то – сачували људскост, и чојство, без којих правих људи нема, онда се о правом, и коначном, губитку не може говорити. Страдали јесмо, али смо очували оно што је било наша срж. То није мала, ма колико прикривена изгледала, победа.

Били смо некада једно а то се не заборавља лако. Они који од заједништва и братства отпадно праве су звери. Њихово зверско понашање покушај је да се одједном, као ножем, од своје прошлости, онога у шта су веровали и за шта су живели, одвоје напречац, тако што ће пресећи све везе и заборавити, као да то могуће јесте, све што је било и оно што се збило.

Текст Вукасовог романа понекад као да је налик на, искидане, стихове. Проговор је лирски о суштини епској. Лепотом форме о страшном и ружном доживљеног, као и у *Јами* Ивана Горана Ковачића који се складом и хармонијом стихова понео са ужасом рата, и овај роман успева да превлада и „припитоми“, једнаку као у *Јами*, ужасност онога о чему приповеда.

Звучност текста потцртавају честе анафоре, као и алитерације и асонанце. Наводимо као пример само скуп у грозд везаних реченица којима доминира сугласник *м*: „Мир за око. Мир за ухо. Мирни удови. Мир у вијугама. Цео Михаило у миру.“

Основни поетички аксиом романа гласи: „Истини је најближа прича преживелих очевидаца. Главни јунак романа (писац се одлучио за треће, иако је роман могао сасвим лако да буде исприповедан и у првом лицу, но то би поштрило визуру из које се посматра оно о чему се пише), хирург, Србин који у Шведској живи и јавља се као

добровољац да помогне свом народу од кога се никада емотивно није ни отцепио, пише о ономе што је преживео и што га је, због показане храбрости која се понекад сукобљавала са наредбама претпостављеног којима је дисциплина била светиња над светињама, учинило, у неку руку, и побуњеним човеком и херојем којег прихвата народ, али, следећи њега, и они који су команданти у рату били. Он је свестан, и ту истину с нама, читаоцима, дели, како ране, ма колико тешке биле, могу зацелити, али питање је ко ће, рањену душу зацелити? Његов роман је управо прича о томе како је рањена душа, ако се истинита прича подастре другима с којима се подели, ако се не допусти да страдања обичних људи, њихови појединачни болови и губици, једнако као и болови и страдања читавог нашег народа забораве сасвим – зацељена макар толико да се, уз сећања и бол, може живети и даље.

Писац зна да у неколико потеза понуди кроки портрет својих јунака. На пример, хирурге (готово читава породица страдала му је у Другом светском рату од усташа) жене Мирјане која у Шведској живи или аматера астронома Марка. У игри је чак и један пас – кучка Мала. Богатије су осенчени ликови Микана и Поштара, чије се страдање помиње на последњим страницама романа, и, посебно, Мишин верни пратилац Мића, возач санитетске „ладе“.

Хирурга народ сматра *својим* доктором, назива га *доцом*, а он је сасвим свестан ситуације у којој се својом вољом и зовом и срца и душе обрео: „Није било за шалу кад се међу својима нађеш, а рана затишти.“ Да би успео у своме науму, свестан да мора да се супротстави лошој, „скоро никаквој психолошкој, менталној припреми и старешина и бораца“, приступа најпре њиховом обучавању и у пружању прве помоћи и психичком ојачавању да би били у стању да се са смрћу гледају очи у очи.

Свако поглавље има наслов.

Чести су, вешто вођени, реалистички дијалози. Понекад се врши и језичка индивидуализација ликова.

Јавља се, особен, унутрашњи монолог. Иако је роман исписан у трећем лицу, у његовом присенку као да је прво.

Понекад су реченице сасвим кратке. Као да чујемо њихов прасак, фијук. Исаковић говори о реченицама-куршумима. Навешћемо пре-гршт примера: „Доктор се прекрсти. Без речи. Без мимике. Само покрет десне руке. Лаган. Мекан. Са три прста. Сви поустајаше“; „Зора. Збор. Пребројавање. Контрола оружја. Прилази болничар“; „Узбуни се народ поново. Свима мука од ових речи. Мука али истина. Више се не може ћутати. Прокључало. Кипи. Прекипело.“ Иако делује као да се тако пристиже до готово новинарског извештаја, истим поступком могуће је изградити и лирску слику. Довољан нам је цигло један, али упечатљив, пример, грађен по принципу градације (приказаног): „Батаљон заспао. Људи уморни. Мозак и даље ради. Сан као јава. Сlike оживеле. Шарене дечје играчке. Испружена крвава рука без прстију. Откинута нога из таме искорачила.“

Чести су описи природе (најпре лето, потом зима) на почецима поглавља. Исто се дешава, кудикамо развијеније у романима Михаила Лалића. Код овог нашег знаменитог писца оне су биле не само налик на песме у прози, већ су биле управо то,.

Посебно је разбокорена лексичка раван Вукосовог романа.

Он је крцат свакојаким локализама (од турцизама до талијанизама, од шатровачких речи до речи „искривљених“ по црногорском моту): *баја; баста; баца; бендати; браца(н); брђо; вако; ветрушчина; виђи; водурина; дилбер; допељати; доца; ћутуре; забалежгати; исчокљешишти; јакреп; једноч; јок; јопет; кречанче; куруз; мерца; међед; насрндељати; наћефлеисати се; ниђе; овђе; ора; пер-*

лати; покарабасити се, поџапати се; правица; сеја; страоба; тристаћ; ћуза; укинути (људе); унићосте; упалачинкати; фаћкати се фићко; фолцика; ходничић, цицимила; чалабрцнути; чоче; џабе.

Аугментативи прави рат воде са деминутивима. Ево, најпре, списка првих: будалетина, главурда; језичина; јуначина; каменчина; коренчина; кишурина; момчина; мушкарчина; напандркнути, ножурина, пушчетина; птичурина; ручерда; стенчуга; шуметина. Потом, и других: ветрић; дашак; делић; дечица; зрачак; ексерчић; каменчић; куца; лампица; маца; облачић; песмица; послужавничић; (п)тић; сандучић; собичак; Српче; сточић; таласић; џипче.

Народна етимологија гради хуморне ситуације: *анастасија* (уместо анестезије); *волумента*; *котер* (= хеликоптер); *калашиков*.

Памтимо синтагме: „дебела врућина“ и „Мекана, топла бела светлост“.

Писац потеже, поред латинских сентенци, и за народним изрекама типа: „Путуј игумане, за манастир не брини“; „Дош`о и њима кец на једанаест“; „Не треба звати ђавола у друштво“; „Скупио ко две паре у џепу“; „Идемо мечки на рупу“.

Посебно се цитира Његошев *Горски вијенац*. Чести су и цитати преузети из песама наших (Алекса Шантић, Милутин Бојић...) или страних (Иван Мажуранић, Сергеј Јесењин, Федерико Гарсија Лорка...) песника. Још чешћи су „разговори“ песмама усменим које се у роману певају и отпевавају. Они су налик на кичму овог романа. Спомињу се *Божанствена комедија* и *Одисеја*, једнако као и Капетан Немо и Николетина Бурсаћ.

Хумор, не ретко, севне романом: „Петоме ко да је палац усред шаке израстао“; „Нико не зна где је ђаво оставио посланика“; „госпон-друже“; Мића доктора назива „куроњом“ (у последњем примеру

хуморном се придаје јасна похвална нота). Не заборавља се ни на иронију: Слушалице су ту. Да су при руци. А и да се виде. Слушалице су важне. Посебно за лекара за болести уха, грла и носа. Капетана прве класе.“

Поред вештог реалистичког осликовања, које илуструјемо једним примером: „Очи им се на раздељак одмакле. Једним оком прате шта им људство чини а другим прате топографске секције“, писац је вешт и када је о ономе коме је психолошко портретисање у основи да прибегне: „Смех заразан. Као и увек после борбе. Откачи се нешто па би да коло заиграш. (...) Вентил мора да се отвори.“

Роман је пун, углавном пригушених, натуралистичких сцена у којима се описују ратне грозоте: силовања, набијања на колац, деловање снајпериста, вијетнамски синдром који закачи и доктора када се обрете у својој кући у Шведској.

Местимично телеграфски стил Михаила Вукаса налик је на онај којим се служио велики амерички нобеловац Ернест Хемингвеј. Ево једне реченица која тај стил хуморно проиграва: „Зврц и – би шта би.“

Анегдотско је, на пример, када неки газда изрешета бачве и бурад и проспе вино да га се не би докопали „ћетници“ па му и то буде мало, него се и потпише великим латиничним У.

Писац се пита како препознати непријатеља када „сви једнако псују а псовке исте.“ Он сам, и нико се због тога не буну, и противнику када је рањен помаже: „Сви у истим униформама, сви једнако говоре а кад се стење или јауче – и по томе се нису разликовали. Кад боли – једнако боли.“

Гномска је следећа реченица (и у њој се открива прикривен хуморни набој): „Осети женско да је у рат послала мужа а из рата дочекала човека.“

Постоје у роману и слике за које бисмо с разлогом могли прибе-
лежити како на лирске личе: „Мотор преде своју вуну“; (Куће)
„Осамиле се. Све се једна до друге згурале.“ „Пролепрша смех кроз
уши...“; „Таман толико јак (поветарац – Д.С.) да намрешка успалу по-
вршину велике воде, учмалу под сунцем што га је ожегло цело по-
подне“; „Тешка, густа, хладна сенка планине...“

Вукасов роман, извештај је о доживљеном, испуњено обећање,
посебно, погинулим друговима јер записано остаје и запамћено а оно
што остане у нама запретено лако ишчили.

Писац бележи како, на жалост, треба научити ратовати. Да ли
нам је рат прирођен? Однос према заробљеницима, народу других
конфесија оно је што нашег писца не мало брине. Њега погађа то што
су џамије срушене, иако је то био одговор на муслиманске злочине.
Одговор на учињено, по њему, не сме бити по принципу око за око,
зуб за зуб. Ако нам то постане ратна максима, враћамо се у хорду,
неандерталско доба. Но, тешко је смирити и спутати емоције, елими-
нисати бес, заборавити на освету. То је тест који сваки човек да би
остао човек мора за себе да положи.

Искорак ка модерном налазимо на самом почетку другог романа
циклуса. Ту се налази и читава серија у оригиналу датих афоризама и
гнома.

Основне премисе којима се овај роман „отвара“ су: „Зато и не
могу да разумем. Не могу да се помирим да се бијемо у истој зајед-
ничкој нам отаџбини. За исто место под сунцем. Заједничко место.
Заједничко сунце“; „Мислим **наших** њих“; „Стигло је то сјутра.
Стигло нас јуче. Стигло и ЊИХ и НАС. Зло је надвладало“, „`Чега се
ти онда плашиш докторе?` / `Пакла на земљи.`“

У другом делу, оном који, за разлику од првог, поседује и извесну философичност, пре но што крену у акцију, лекар и његов тим се причесте. Акција се метафорички пореди са свадбом. Рат постаје свадба.

Када се спусти хеликоптер са натовцима ови тврде како допремају храну, а ту су заправо пушке. Чујемо о томе две приче: килаву и заобилазну старца Милоја и експресну маленог дечака Вука којем наши борци дају пушку и приме га у војску.

Да на Земљи не настане пакао, потребно је непрестано говорити. И о ономе што се збило и о ономе што се догађа и о ономе што се сања и жели. Притом наш говор мора бити слика, верна, наше душе, како је то говорио давно Сенека.

Управо то Михаило Вукас и чини. Говори душом. Досеже судбину истине.

Душан Стојковић

РЕЦЕНЗИЈА, ВИДАК МАСЛОВАРИЋ

У двокњижју угледника српске и светске медицине и књижевности др Михајла Вукаса нашао се и наслов СУДБИНА ИСТИНЕ којим експлицитно опомиње свебудуће да се сваки људски створ у ненадном тренутку самосуочавања неминовно запита - је ли, кад га је то запало, учинио све како потребује, или бар онолико колико је неопходно да у сусрету са сопством не задрхти, већ да се са миром праведника принесе творцу на истину. Његова проза сведочи о искренности и уверености у саопштenu истину о догађајима који су разбратили и у црно завили негдање просторе заједничке нам домовине, у којој смо, како истиче у поговору Миљурко Вукадиновић, истакнуто име српске књижевности, Они и Ми били и јесмо, коликогод нас то уводило у апсурд, део исте историје, што ће рећи: историје која нам се, док гора озелени понављала, увек са истим упозорењем да је брат брату највећи крвник.

Доиста, свевековно самосатирање болније је од оних губитака које ова балканска земљица памти у супротстављању охолим и силним, приспелим из иних простора. Било их је. После таквих катаклизмичних ситуација сабирали смо мртве, туговали притом, и из неког необјашњивог призива у себи урастали у нишан, чекајући да неко запали огањ да се око њега поново окупимо у махнитом колу. У том свебратском (бар се тако некада веровало) шенлучењу, како каже аутор, метак је погађао и кад не видиш где је ударио, свестан да је некеме, макар и далеком од срца, по њему упућена смрт као уздарје. Ко ме - шапатам би могло да се изговори питање на све четири стране, и из дубоког одјека, притом, да се чује одговор аутора - ономе који јесте био и кога више нема.

У таквим усудима отвара се жива рана, истиче, већ примакнут сопственом крају, велики писац, аутор надахнутог поговора за ово

двокњижје један од најстакнутијих ратних хроничара, Антоније Исаковић, коме је полазило за пером да у само једном тренутку види свеколику величину губитака победника и поражених и да из перспективе већ проживљеног сугерише упутност промишљања о свестраној погубности исуканих ножа из корица. Све изречено у двокњижју СУДБИНА ИСТИНЕ доктора Вукаса јесте суморна опомена изнета из једног у свему опаког времена. Сурове сукобе на простору бивше заједничке државе, доктор Вукас је, утисак је читаоца, морао да умрежи у речи које ће на дужи рок свеочити о муци која је трајала и траје у њему, које ће се супротставити - речено језиком његове струке, свеприсутној амнезији, што ће му, у некој осами, помоћи да уз опомињући јаук каже: догодило се, не поновило се.

Сурово лице рата записано је као на филмској траци која види и оно што људском оку није доступно, али оно што је доктор Вукас записао трајаће за векове, јер се јесте догодило баш онако како га је видео и философски домишљено понудио на увид онима који нису осетили мирис барута и паљевине.

Двокњижје СУДБИНА ИСТИНЕ Михајла Вукаса заинтересовало је и Душана Стојковића, драгоцену перо српске књижевности и књижевне критике, који на особен и аналитички догледан начин ближи читаоцу језичко стилски напор аутора. Стојковић се пита: да ли нам је рат природан и тка сопствену мисао о томе како је, ма који простор пустошио, то неизбежан испит из човечности. Ко на том испиту падне, пао је заувек. Из људског се рода добровољно исписао.

Доиста, многи наши савременици, непосредни учесници или сведоци, о људскост су се добрано огрешили. Да се то не изгуби из вида упозорава и ова у свему надахнута епско - лирски сведена проза, брушена срцем које је било и јесте окренуто свеколиком спасењу људскога створа, без обзира из које је руке сејао смрт.

Наслови поглавља којима нас писац уводи у простор и говори о ратним догађајима и начин којим сенчи његове актере, чине засебност која није остала незапажена од стране писца поговора. Шта више, могли би се редоследно сложени читати и као јединствена поема после које ништа није исто.

Овако дубоко проживљени и лични записи могли би да буду својеврстан азбучник свима који желе да памте, а млађим ауторима добра порука и подука. Проза доктора Вукаса богата српску књижевност у тренутку када јој је загледаност у глобалистички рам прилично омеђила вид.

Видак М. Масловарић

Родио се у Краљевини Југославији,

*Нову срећу, Боже, дај!
Краљевину српску брани,
–Петвековне борбе плод –
Краљ Александра, Боже, храни,
Моли ти се српски род!*

Одрастао у Федеративној Републици Југославији

*Од Вардара па до Триглава
Од Ђердана па до Јадрана
Као ниска сјајног ђердана
Светлиш сунцем обасјана
Поносито сред Балкана...*

Дом, породицу, сан кардио-васкуларног хирурга -
све остварио у Краљевини Шведској

<i>Vem kan segla förutan vind</i>	<i>Ко може да једри без ветра</i>
<i>Vem kan ro utan åror</i>	<i>Ко може да весла без весла</i>
<i>Vem kanskiljas från vännen sn</i>	<i>Ко може да се растане од ријатеља</i>
<i>Utän at fölla tårar</i>	<i>А да сузу не пусти</i>

Вратио се да старост проведе у Републици Србији

*Године су пролазиле
сијече косе све је више
у мени су оставиле
једно вријеме што се брише*

“Треба помоћи пријатељима када им је то потребно, а не доказивати се кад су они већ пропали.”*

*Ко ће руку да ти да
Кад времена дођу зла
Ко ће ако нећу
Ако нећу ја*

“Не видим никакву утјеху у томе што ћу надживети пријатеља и остати само споменик прошлих времена.”**

*Кад тамо далеко
видим ојак сив,
стару шљиву, родну њиву
враћам се кући жив.*

*А најбољих нема
однео их бој,
чувала ме слика твоја
враћам се роде мој.*

*Ај па, пукни зоро
стару мајку пробуди
па да види ко јој долази.****

* Езон

** Шарл Бодлер

*** аутор је непознат српски војник

ЈА... МИ... ОНИ...

МОЈА СУДБИНА... НАША СУДБИНА... ЊИХОВА СУДБИНА.

МОЈА ИСТИНА... НАША ИСТИНА... ЊИХОВА ИСТИНА...

СУДБИНА ИСТИНЕ...

*Major e longinquo reverentia**

Али...

Мораш бити на правом месту, у право време

Јер...

*Кад букне рат прва погине истина***

* Из даљине гледано све је лепо

** Артур Понсонбу

Истина сачувана у песми и прози

Кад је кренуо није ништа знао о месту и тренутку збивања.

Брзо сазнао.

Био и са *нама* и са *њима*.

Доживео истину тренутка, а огољена истина била је сурова истина.

Једна. Недељива. Незаобилазна.

Миро песникињо, сестро рођена. На исти пут се упутисмо.
Истину да нађемо.

А кад је нађосмо - заболе. У души нашој истина заболе.

И ти се питаш како издржати, како задржати светлост кроз све што је око и ухо покупило. Сачувати чисту. Чисту и када суза из ока кане.

*Њу тражиш и не слудиш
да путовање само истини води*

*Утонеш у њену дубину
пониреш у себе и нађеш огледало смисла
и питаш како издржати
како задржати светлост
како је пропустити чисту кроз очи и звук.**

Ти одговор нађе у песмама твојим.

Ја истину и даље тражим у перу мом.

Ако је од Бога суђено нека народу наша реч истине на срце прионе.

* Из песме *Истина*

Право на живот и слободу

Остаде ми и до дана данашњег неодгонетнуто оно најважније.

Зашто се све то десило?

Сви су непрекидно понављали.

Завет смо дали.

Који завет?

Ми наш?

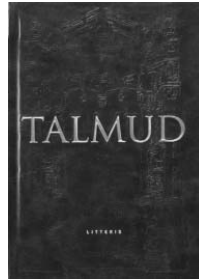
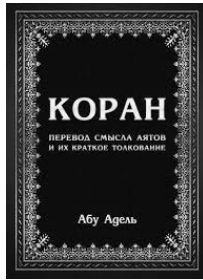
Они њихов ?

Зашто?

Зашто ако Бога знате?

Зашто кад и Бог у свим религијама и Устав, највиши правни акт свих земаља света, прокламују и сви се народи заветују да поштују

право на живот у слободи.

Михаило Петра Вукас

СУДБИНА ИСТИНЕ

1992.

Пролог

Био сам сведок. На делу су се сви свог завета држали... А завет - исти.

*Non bene pro toto libertas venditur auro.**

Али...

Био сам сведок да завет једног човека може да буде проклетство целом народу.

*Завет је био **исти** за обе стране а били су на супротним обалама истог језера, исте реке, исте врлети, исте питомине.*

И ја поштујем завет.

И ја сам се заклео - мајци, оцу, супрузи, отаџбини, народу.

Али и Хипократу.

Зато и не могу да разумем. Не могу да се помирим да се бијемо у истој заједничкој нам отаџбини. За исто место под сунцем. Заједничко место. Заједничко сунце. У сред Балкана.

*Наравно, ту смо се **сви** родили и ту ће нас и сахранити.*

Боже помози ми. Где си поставио границу између завета и проклетства?

Безбели, у нас кратка памет а још краће памћење.

Нећу, не могу да то прихватим. Јефтин је то изговор. Цена прескупа.

Да није баш обрнуто? Све наглавачке претумбано? Другачије је у књигама записано.

* Слобода се не продаје ни за сва блага овога света

... Не фали нам памети а имамо и вековно памћење.

Зрно истине је запретено у пепелиштима наше прошлости.

Оста питање.

Боже, одкуд ми и они?

Нас и њих?

Мислим **наших** њих.

За оне што су се умували међу овај народ - за њих не бринем. Наравно, ако и њима не затреба лекар. Ипак, Богу на истину, нисам сигуран да ће ми их бити истински жао. Овде су стигли за прегршт... Неко ће свог мртвог „борца за демократију“ у металном ковчегу у његову отаџбину да однесе и тамо сахрани. Наравно ако је има. Мислим, отаџбину. Ако не, свеједно је. Може и у домовину. Ону одакле су га међу нас послали. Да нас...

А за **моје** наше и **наше** њихове оће да заболи. Оће. И ја носим у себи Алексину* бригу и жал. За све што овде светлост дана на рођењу дочека а мрак ноћи испрати.

Жал ме дотакне кад на гробљу испратим кад по реду иде.

Бол - кад прескаче. Кад сахрањујемо младост ове земље. Ове исте заједничке нам отаџбине. Нашу и њихову. А једну исту. Једнако нас тишти (иста) рана

Зашто ја, како ја, због чега ја - тако?

Па... ја сам и човек и лекар и...

Па ...?

*Sors aspera monstrat amicum***

* Алекса Шантић

** Љута невоља показује пријатеља

И ?

Осећам да морам да испричам.

*Imago animi sermo est.**

У мени се скупило. Уписало у књизи мог живота. Оној са тврдим, коштаном, повезом. У мозгу. Малом и великом. Уписало заувек.

*Odi et amo.***

И наш и њихов, и писац и песник, прича своју - а исту истину.

Своју а нашу. Заједничку. Исту.

Али...

*Si duo faciunt idem, non est idem.****

Има нас разних. Ваљда зато и свако своју истину пише. Кад поређаш све оне што пишу испаде да их поравнати никако не можеш.

* Говор је слика душе (Сенека)

** Мрзим и волим

*** Ако обојица раде исто, није исто